

דמותו של קורצ'אק במיתוס 'הדרך האחרונה'
תודעת יהדות

מאת: ד"ר אורנה דובדבני

יהדותו של קורצ'אק היא הגורם והסיבה לאופן שבו סיים את חייו. ולמרות זאת, עד היום רבים מופתעים לגלות שיאנוש קורצ'אק – ד"ר הנריק הירש גולדשמיט – היה יהודי. בטקסטים אחדים המתארים את 'הדרך האחרונה' מושם הדגש על יהדותו של קורצ'אק כאידיאל, ובכל אחד מהם – הצגתו אחרת.

<p>צבי שרפשטיין</p> <p>גדולי חינוך בעמנו מתוך פרויקט בן-יהודה</p>	<p>יהושע פרלה</p> <p>"חורבן וארשה" תרגום המסמך המקורי מיידיש לעברית מאת שרה דובר לבית פרלה & מאיה דובר דפן עמ' 17-19</p>	<p>הינדה לוי ליסנר</p> <p>במחיצתו של יאנוש קורצ'אק (עמ' 114-115)</p>	<p>מקור</p>
<p>חסיד</p>	<p>ערכי היהדות</p>	<p>נשמת העם היהודי</p>	<p>תודעה</p>
<p>אצילות נפש</p>	<p>להיות אדם</p>	<p>קידוש השם</p>	<p>ערך מודגש</p>

הינדה לוי-ליסנר עבדה כמחנכת בבית היתומים של קורצ'אק במשך חמש שנים, עד שנת 1935. כתיבתה נובעת מתוך תפישת עולם יהודית-דתית. היא מתארת את הדרך האחרונה כמעשה הירואי של עמידה על **עקרונות דתיים ואנושיים** – למרות הכל. הם ניצחו, כי **קידשו את השם**. הם חלק מעם הנצח, חלק משרשרת הדורות, עם הנצח ישוב ויקום – ויש להם חלק בזה. עם כל צעד – גדלה הקדושה. מתוארת כאן רוחו של עם ישראל דרך התנהלותו של קורצ'אק.

'הדרך האחרונה' היא מסע של השלת קליפות־זהות וחשיפת גרעין הזהות העמוק, אשר הולך ומתחזק ככל שהדרך נמשכת: כבר לא אזרח [פולני], בן-בלי-שם – יהודי. קורצ'אק ויתומיו, וכל ההולכים בדרך אחרונה זו, הינם מעתה **צלם אלוהים שבאדם**. כל שאר קליפות־הזהות נעלמו כלא היו. בדרכם הם עוזבים את חוצות וארשה – לא את סימטאות הגטו הצפופות, אלא את העיר הגדולה. הילדים מסתדרים ברביעיות, צועדים בסך – תיאור שלא מהעולם הזה, לאור הנסיבות. הכותבת מתייחסת **להמשכיות ולשותפות גורל** עם מיליונים מבני העם הזה, עם מורשת דורות של **עם קדוש ומעונה**. יש בצעדתם **ניצחיות וניצחון**, למרות שפיזית – לא שרדו.

**הדרך האחרונה
סיפורו של מיתוס**

המכון החינוכי הישראלי ע"ש יאנוש קורצ'אק ז"ר
The Korczak Educational Institute of Israel

לוי-ליסנר מתארת את קורצ'אק **כאב** האוסף את ילדיו. למרות שקיבל הצעה מהרוצחים לעזוב את הילדים ולמלט את נפשו – הריהו צועד עימם. בהליכתם הזקופה הם מתריסים מול הרוצחים – **"נשמתנו לא תהרוגו!"**. לוי-ליסנר מתארת את קורצ'אק וסטפה כהורים לילדים, ומנגידה את הזוועה והאכזריות במצב אותו יצרה "החיה הרעה", אל מול האנושיות ההומניסטית של קורצ'אק, סטפה והילדים.

כדי להדגיש את יהדותו, מתייחסת הכותבת לקורצ'אק בשמו היהודי, ומציינת ש"דוקטור הנריק גולדשמיט קידש את יוצרו יחד עם צאנו". בהתייחסה לילדים כקבוצה, המחברת מראה שגורל העם הוא הרבה מעבר לגורל האנשים הבודדים. היא מתבוננת על העם היהודי, על קידוש השם ועל שותפות הגורל.

האידיאל – הינדה לוי-ליסנר מציבה בפני הקוראים את **נשמת העם היהודי** כאידיאל.

הערך מתוכו נובעת אותה תודעת היהדות הוא **קידוש השם**.

יהושע פרלה, היה בגטו וארשה יחד עם בנו וכלתו, שם היה מעורב בפעילות התרבותית המחתרנית. את התקופה בגטו הוא תיאר ביומן "חורבן ווארשע", אותו החל לכתוב בסוף אוגוסט 1942, והפסיק כשנאלץ להסתתר. כתב היד מכיל, בין היתר, עדויות ראייה שלו את הגירושים ואת מה שהתחולל בגטו. באפריל 1943 פותו פרלה ובנו לצאת ממחבואם, נשלחו לברקנאו ושם נרצחו.

כותב פרלה בזעזוע עמוק מתוך הגטו: **"בהזדמנות זו יסופר כאן מקרה, שמחד, קופא ממנו הדם בעורקים ומאיךר זהו נחמה פורתא, שנקודה של אנושיות עוד לא כבתה אצל כולם"**. **"... אין בכוח העט לכתוב את אסוננו הגדול ... ואם ארצה לרשום שורות נוראות אלו, זה משום שאינני יודע אם עוד יישאר מי שיספר ... אני רוצה על כן שהעולם הגדול (אם קיים כזה עדיין היכן שהוא) לפחות יגלה במידת מה ... כיצד שחטו אותנו ... אם שורותי תהיינה כאוטיות, אם התאריכים לא בדיוק יתאימו, ימחלו לי. אינני יודע בעצמי כיצד אני יכול עדיין לאחוז עט בידי"**.

המחבר מתאר דאגה לילדים, טיפול בהם, גם כשהכל ידוע ונראה אבוד. **"מאתיים הילדים, מאתיים נבטי חיים ניצבו באימת מוות, שהנה הנה יורים בהם עד אחד ... וזהו דבר מופלא: מאתיים הילדים לא צעקו, ... לא בכו. אף לא אחד מהם נמלט, אף לא אחד מהם התחבא. הם רק התרפקו כמו סנוניות חולות, על מורם ומחנכם, על אביהם ואחיהם, על יאנוש קורצ'אק כדי שישמור ויגן עליהם ... הוא עמד שם בראש. עם גופו הכחוש, השבור הוא גונן עליהם. אבוי לעיניים, שהיה להן המזל החשוק, לצפות בתמונה מחרידה זו"**.

פרלה מתאר את גם נסיון ההצלה: **"בוועד היהודי נודע בינתיים מה עומד לקרות ... החלו לרוץ, לטלפן ורצו להציל. ... את מי, חושבים אתם, רצתה הקהילה היהודית להציל? לא את מאתיים הילדים, רק את יאנוש קורצ'אק לבדו. ... איש גדול ואציל זה, הודה יפה לאנשי הקהילה היהודית, שהקריבו את כל יהודי וארשה, והלך עם ילדיו אל האומשלאגפלאץ"**.

הדרך האחרונה
סיפורו של מיתוס

המכון החינוכי הישראלי ע"ש יאנוש קורצ'אק ע"ר
The Korczak Educational Institute of Israel

ובסיום דבריו הוא כותב: "אבני המדרכה בכו, בראותן את המתרחש ... שיהיו מלותיי הספורות ראשי פרקים למגילה מדממת זו, ששמה יאנוש קורצ'אק ומאתיים חניכיו הקטנים". "כך נחרבה וארשה היהודית. חרבה ונחרבה..."

יהושע פרלה מעביר ביקורת נוקבת על הקהילה היהודית ומתקומם כנגד הקריסה המוסרית של אותה קהילה שברגע האמת היתה מוכנה להקריב את כל הילדים ולמלט את האיש המפורסם. פרלה מציב את הקהילה היהודית אל מול קורצ'אק ומראה שדווקא קורצ'אק המתבולל, החילוני – הוא זה שמיישם את הערכים שהחברה היהודית הייתה אמורה ליישם. ברגע האמת, מי שעמד במבחן – היה קורצ'אק, ולא הקהילה היהודית.

האידיאל - פרלה מציב בפני הקוראים את **ערכי היהדות** כאידיאל, כשקורצ'אק הוא המודל והדוגמה ליהודי האולטימטיבי.

הערך מתוכו נובעת תודעת היהדות הוא ההומניזם היהודי והאוניברסאלי - **להיות אדם**.

צבי שרפשטיין נולד באוקראינה. בגיל 17 החל לפרסם מאמרים בעיתונים "המליץ" ו"הצופה". בגיל 21 עבר לגליציה, שם לימד וניהל את בתי הספר העבריים "שפה ברורה" בבז'ני ובטרנוב, ונבחר כמנהל הלשכה הפדגוגית של הסתדרות המורים העבריים באוסטריה. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה היגר לארצות הברית. שרפשטיין היה מחנך ופרופסור בבית המדרש למורים שעל יד בית המדרש לרבנים באמריקה, וכיהן בתפקיד זה במשך ארבעים שנה. בניו יורק ייסד את הוצאת "שילה", שיוחדה לספרי לימוד. שרפשטיין ביקר מספר פעמים בישראל. ספרו הגדול (בן חמשת הכרכים) "תולדות החינוך בישראל" זיכה אותו בשנת 1965 בפרס החינוך של עיריית תל אביב.

צבי שרפשטיין מתחיל את תיאור 'הדרך האחרונה' של קורצ'אק בציטוט מתוך ההקדמה לספרו של דוד פלינקר, אודות חורבן וארשה. התיאור נפתח בקינתו של הרב שלמה דוד כהנא, רבה האחרון של בירת פולין, על גדולי ישראל שחיו בוארשה ונספו בידי המרצחים, שליחי היטלר. "ועם אלה הוא [הרב כהנא] מונה אדם אחד הנקרא בשם פולני מובהק, וכותב עליו: "ומי יתנה את אצילות נפשו של הרופא המלומד, הסופר, החסיד במדותיו ובמעשיו, יאנוש קורצ'אק..."

שרפשטיין שואל: "מה ראה רב אורתודוקסי לצרף את קורצ'אק למנין גאונים, יראים ושלמים, ולכנותו בשם הגדול "החסיד"? ומשיב: "שמו האמתי היה הנריק גולדשמיט. הוא היה בנם של "פולנים מבני דת משה", ועם חיי ישראל לא היה לו מגע ותרבותו לא הכיר. והואיל ונקרא בשם פולני טהור לא ידע הקהל הגדול על מוצאו".

שרפשטיין מתאר שוטרים גרמנים יחד עם שוטרים פולנים, שפקדו על ילדי בית היתומים והצוות לצאת אל האומשלגפלאץ, שם יחכו להם קרונות. הילדים הלכו בשורות, עם מזוודות קטנות, ובכו, כי חשו שרעה צפויה להם. "קורצ'אק התהלך ביניהם, מחה דמעה מעל פני

הדרך האחרונה
סיפורו של מיתוס

המכון החינוכי הישראלי ע"ש יאנוש קורצ'אק ע"ר
The Korczak Educational Institute of Israel

האחד, סייע לחברו, ובידו החזיק שני ילדים קטנים, שקשה היה להם ללכת ברגל והלכו יחד אל הככר. שם ציוו להם לעלות על הקרונות. התליין בראנד רצה להוציא את קורצ'אק מן הקרפוף, אבל הוא לא רצה להיפרד מעל ילדיו החביבים עליו, ויחד עמהם נכנס אל הקרון. ויצא לטרבלינקה..."

שרפשטיין מזכיר את הספר "משה'לעך, יאסקע'לעך, ישראל'קלעך" שקורצ'אק כתב על קייטנות הקיץ, ועומד על הדמיון החיצוני בתיאור הנסיעה ברכבת – בקייטנה ובגירוש, ועל ההבדל המחריד בין שתי הנסיעות: "והוא מלווה אותם, והפעם לא לראות באור החיים הטובים כי אם ללכת אל מקום משם לא ישובו עוד".

קורצ'אק מתואר כבעל לב טוב, "בלבו להטה אהבת העשוקים והגנתם. הוא האיר בימי חייו. ולאחר סילוקו זיוו הולך וגדל ... אין לדעת אם השפיעה מורשתו היהודית על פעולתו ועל שיטתו, אבל אין ספק שבסיס פעולתו הוא המוסר התורני והלהט הנבואי ... אם נבוא לציין מהות נפשו הקורנת, האצילה, הטהורה והיחידה במינה, לא נוכל למצוא תואר נעלה מזה שעיטרו בו הרב כהנא – החסיד".

נראה שהתואר "חסיד" הוא התואר הנעלה ביותר, בעל התכונות הגבוהות ביותר ששרפשטיין יכול להעניק לקורצ'אק, שרבים לא ידעו כלל שהוא יהודי, אבל היה בעל מידות ומעשים נשגבים. הכוונה כאן לחסיד במובן של מי שעושה מעשים טובים, צדיק, עושה חסד, נוהג ביושר.

האידיאל - שרפשטיין מציב בפני הקוראים את **החסידות** כאידיאל.

הערך מתוכו נובעת תודעת יהדות זו הוא – **אצילות נפש**.

לסיכום:

שלושת המחברים מדגישים בכתיבתם את הפן היהודי בהתנהגותו של קורצ'אק, ואת השתייכותו לעם היהודי. בעוד לוי־ליסנר כותבת מתוך תודעה יהודית דתית, ותפיסת עולם של שותפות גורל של עם קדוש ומעונה, פרלה מתייחס לציפיותיו שנכזבו מהקהילה היהודית בהיותה מה שהיתה. שרפשטיין, לעומתם, מביט על קורצ'אק מבעד לסממניו החיצוניים – אל תוך פנימיותו, שם הוא מוצא את דמות החסיד, היהודי, על אף היותו חילוני ומתבולל.

את המשותף לשלושת הטקסטים מבטאת לוי־ליסנר באומרה כי **"כל ההולכים בדרך אחרונה זו הינם עתה צלם אלוהים שבאדם"**.